

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ПОЕТИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО НА ХР. БОТЕВ

Зара Генадиева-Мутафчиева

За да се установи точно литературното наследство на Хр. Ботев, са правени и се правят и днес многобройни проучвания от наши учени — ботевоведи в отделни изследвания или във вид на коментар към изданията на Ботевите произведения (например от М. Арnaudов, Г. Бакалов, Ал. Бурмов, М. Димитров, П. Динев, Ив. Клиничаров, М. Николов, Т. Павлов, Цв. Унджиева, Ив. Хаджов, В. Христу, Г. Цанев и др.). Направено е твърде много. Но въпреки това някои въпроси за литературното наследство на Ботев се нуждаят все още от известни изяснения и доказателства.

Тъй като всеки ред, излязъл под перото на Ботев, е от особено значение както за нашата литература, така и за литературната и за езиковедската наука у нас, всички тези въпроси би трябвало да бъдат подложени на сериозна преценка, като се осветлят с нови факти от исторически, от литературно-исторически и от езиковедски характер.

Повечето неразрешени въпроси за литературното наследство на Ботев се отнасят до публицистиката му. Авторството на Ботевите стихотворения се смята за установено. Обаче и тук съществуват единични случаи, които все още се нуждаят от осветляване и от окончателна преценка.

Целта на нашата статия е именно да изясни един от тях.

Известно е влиянието, което е имала народната песен върху Ботев и неговото творчество. Този въпрос е занимавал мнозина от изследвачите на Ботевата поезия (Ив. Бурин, Ал. Бурмов, Хр. Вакарелски, Ат. Далчев, Цв. Минков, Д. Осинин). Ботев още от дете е закърмен с народната песен. Той я е слушал от майка си (тя е знаела няколко стотин народни песни¹) и в родния си град. Ботев расте и се развива като младеж, когато новата българска поезия прави първите свои смели крачки. Новата тематика, революционните идеи на новото време, жизнено необходими тогава за българския народ, навлизат в поезията. Поети като Раковски, Каравелов, Чинтулов внасят в нея революционно съдържание, но все още не намират нови съвършени езикови форми да го разкрият. Старинен език, остарели езикови форми и слаб, тромав стих са характерни до голяма степен за тогавашната наша поезия. Поети като Чинтулов, Каравелов, П. Р. Славейков се борят да ги преодолеят. Народните песни, а най-вече хайдушките народни песни, и в този момент са живата поетична форма, най-достъпна и близка на народа по съдържание и с езиковите си и стилин средства, в която той е изливал векове наред своите чувства, преживявания, мисли и копнежи. Нейната образност и сила и нейният жив език са най-подходящите средства, чрез които може да се изрази поетично-революционното съдържание на епохата. От народната песен се интересуват дейците за духовната ни и политическа свобода, просветители, писатели, поети и публицисти като Раковски, Каравелов, Н. Геров, П. Р. Славейков и др., а и самият Ботев. Народната песен ги вълнува не само като наш фолклор, чието събиране представя една патриотична задача, но и като поетическо творчество, прекрасен израз на народността дух, на борческите сили на народа.

¹ Д. О с и н и н. Една фолклорна задача. — Отечествен фронт, г. V, бр. 1303, 1948.

Ботев е познавал и обичал народната песен. Неговият пръв биограф З. Стоянов говори за „записана с Хр. Ботева ръка“ народна песен, намерена между ръкописите на Л. Каравелов (отнася се за хайдушката народна песен „Излязла е бяла Рада“¹). В емоционално-образната атмосфера на народната песен и чрез нейните езикови средства създава Хр. Ботев някои от своите стихотворения. Лексиката на народната песен, нейният образен език и стил и нейният ритъм са се отразили и в някои от тях („Пристанала“, „Хайдути“ и др.). За целите на своята сатира Ботев използва също и хумористичната народна песен като градивен материал.

В настоящата статия ще се спрем на две стихотворения, посочвани от изследвачите на Ботев като написани въз основа на народни песни, а именно епитафията „На № 9“ от хумористичните стихотворения „Епитафии“ и „Песен на букурешките български ергене“. И двете са влезли като Ботеви стихотворения във всички издания — пълни събрания на съчиненията на Хр. Ботев. Ще се опитаме да определим точно кои варианти на съответните народни песни е използвал Ботев и как ги е използвал, за да можем да установим могат ли посочените стихотворения да бъдат смятани за негово оригинално творчество.

„Епитафияте“ (девет на брой) са отпечатани от Ботев в изданията от него хумористичен вестник „Будилник“, г. I, бр. 2 от 10 май 1873 г., без подпис. Обнародвани са за първи път от З. Стоянов.²

Във встъпителната бележка към епитафияте Ботев отбелязва с ирония, че те са предназначени за „нашите велики поети“, за „политическите“ и „икономическите“ деятели и за нашите „фарисеи“, на които след смъртта „Будилникът“ ще издигне паметници и ще обезсмърти имената им с епитафии.

За епитафията „На № 9“ Ботев използва като основа народна песен, която пародийно е преработил. Един от най-добрите изследвачи на Ботев Ал. Бурмов говори в коментарите към изданията на произведенията на Хр. Ботев, че епитафията е написана „Под влиянието на народната песен“ и посочва за сравнение обнародваната от братя Миладинови народна песен № 274 „Шарена Ангю, писана...“³:

За същата епитафия Ив. Бурин отбелязва, че „Ботев умеє да използва народната хумористична песен за направа на чисто политически стихотворения“. Авторът намира, че тя е написана „в духа на народната песен“⁴. Той посочва за сравнение народната песен „Баба и зелник“, вариант на дадената от Бурмов песен, която също е свързана езиково с македонската говорна област.

Без съмнение и двамата изследвачи на Ботевата поезия са открили близостта на епитафията „На № 9“ с народната песен. Ние смятаме обаче, че много по-близък до Ботевиия текст е копривщенският вариант на същата песен, обнародван от Л. Каравелов в 1861 г.,⁵ а също и съвременният ѝ вариант, записан в 1939—1949 г. от същото място, отпечатан в Сборник за народни умотворения под заглавие „Баба разточва зелник“⁶.

Поради несъмнената близост на тези варианти по съдържание и език с епитафията „На № 9“ с положителност можем да твърдим, че именно копривщенските варианти на песента са легнали в основата на епитафията. Още повече, че те са записани в западната част на Средно-

¹ А. л. Б у р м о в. Христо Ботев. Стихотворения, с обширен коментар от Ал. Бурмов. С., 1945/1946. с. 143.

² Срв. Съчинения на Христо Ботйов. Стихотворения. Политически статии. Подлистници, под ред. на З. Стоянов, С., 1888. с. 137—140.

³ Срв. Христо Ботев. Съчинения, редакция и коментар от Александър Бурмов. Т. I. С., 1948. с. 350.

⁴ Срв. И в. Б у р и н. Ботев и народния поетичен гений. С., 1954. с. 157.

⁵ Срв. Паметници народного быта болгар, издаваемые Любеню Каравеловым, Кн. первая. М., 1861. с. 169—170.

⁶ Срв. СбНУ, кн. XLVI, Български народни песни от Средногорieto, дял I, песни от Копривщица, записала Златка Цицелкова-Божкова, под ред. на акад. Ст. Романски, С., 1953. с. 280—281.

горието, област, много близка до родното място на Ботев. Че той е познавал песента именно в такъв вид, ни говори и сравнението на Ботевата епитафия „На № 9“ с Каравеловия запис на народната песен. Ето и текстовете:

Епитафии. На № 9¹

Бог да убие гръците,
Че са рано попеле,
Та събудиле Григорча,
Да разточи зелникът;	10 Девет къщи разплака.
Кога седнале да ядат,
Нещо крукна в зелникът;
Секи вика буба е,
Стоил вика жаба е,
5 Дорде да го разточи,
Девет села изгори;
Дорде да го замеси,
Осем попа разпопи;
Дорде да го опече,	15 Секи бяга нагоре,
Стоил бяга надоле;
Секи иде със уши,
Стоил иде без уши.

В Памятники народнаго быта болгар

Бог да убие петлето,
Че ѝе рано попяло!
Та събудило бабата,
Да разточи зелникът;	Дорде да го опече —
Кола дръва изгори;
Изпече са зелникът
5 Дорде да го замеси —
Товар брашно измеси,
Дорде да го разточи —
Кола пръте изтроши,
Дорде да го наложи,	15 Девет педи петури.
Кога седнале да ядат
Нящо крукна в зелникът
Сякой вика: „буба ѝе“
Попът вика: „жаба ѝе“,
10 Каца пресол изложи,
Каца масло наложи,	20 Сякой бяга нагоре,
Попът бяга надоле;
Сякой иде със уши,
Попът иде без уши.

В Сборник за народни умотворения

Бог да бийе петлѐто, петлѐто
че ѝе рано попяло, попяло,
та събуди бабата, бабата,
да разточи зѐлнику, зѐлнику!	сички викат: „Жаба ѝе, жаба ѝе!“
Попът вика: „Мѣчка ѝе, мѣчка ѝе!“
Сички грабят вилите, вилите,
5 Зѐ да тѐчи пѐгури, пѐгури —
тѣнки, тѣнки, тѣнички, тѣнички,
кѐлку нѐша вратѣта, вратѣта!
Зѐ да вѝе крайща, крайща —
тѣнки, тѣнки, тѣнички, тѣнички,	15 попът граба гредѣта, гредѣта!
Сички бѣгат нагѐре, нагѐре,
попът бяга надѐле, надѐле!
Сички ѝдат с ушѝ, с ушѝ,
попат ѝде бес ушѝ, бес ушѝ!
10 кѐлку нѐшата гредѣта, гредѣта!
Нѝщо крѹкна в зѐлнику, в зѐлнику —	— Кѧм ти, попе, ушѝте, ушѝте?
— „Изѝдоха ги мѝшките, мѝшките!“

Ето промените, които Ботев внася в народната песен (сравняваме с Каравеловия текст като най-близък до Ботевия): в стих 1 заменя *петлѐто* с *грѣците*, в стих 2 — *попяло* с *попеле*, в стих 3 — *бабата* с *Григорча* (отнася се за русенския митрополит, туркофила Григорий Доростоло-Червенски).

¹ Цитираме, като осъвременяваме правописа, по: Христо Ботев. Съчинения, автентично издание. Т. I. „Дума“, „Будилник“, „Знаме“, под ред. на Ал. Бурмов и Ст. Божков. С., 1950. с. 109.

Бог да убие петлето,
Че йе рано попяло!
Та събудило бабата, . . .
(народната песен)

Бог да убие гръците,
Че са рано попеле,
Та събудиле Григорча, . . .
(Хр. Ботев)

В следващите десет стиха (от 5 до 15) Ботев внася следните промени: изпуска стихове (9—11, 14—15), размества някои стихове (поставя 7 и 8 стих пред 5 и 6), а някои заменя със свои (6, 8, 10 стих), а именно — „девет села изгори“, „осем пола разпопи“, „девет къщи разплака“. Чрез тези стихове Ботев разобличава и осмива произволията и безчестията на „Григорчо“. Тези стихове са свързани по лексика и по дух с народната песен (например повторението на числото *девет* и др.). В стиховете 19, 21 и 23 е заменил думата *попът* със *Стоил* (отнася се за Стоил Д. Попов, съвременник на Ботев и изменник на революцията). Така Ботев успява и него да подиграе.

Трябва да отбележим, че епитафията „На № 9“ има много по-големи текстуални различия в сравнение с посочената от Ал. Бурмов песен от Сборника на братя Миладинови, а също и с дадената от Ив. Бурин за сравнение народна песен.

Без съмнение Ботев е направил пародийна преработка на народната песен, и то именно на познатата му от неговия край песен. В тази преработка проличава живият, пълен с хумор дух на автора, както и сатиричното му перо. Песента е преосмислена и политически заострена, превърната е в средство за борба срещу враговете на революцията. С майсторство и с усет на голям поет Ботев е пристъпил към преработването на народната песен. А в създадените от него стихове той е запазил изцяло духа и стила ѝ. Така познатата по съдържание и близка по дух на народа хумористична народна песен се превръща в саркастична епиграма за двамата народни врагове — туркофилите Григорий Доростоло-Червенски и Стоил Д. Попов.

Докато епитафията „На № 9“ може с право да бъде смятана за Ботево творчество, за „Песен на букурешките български ергене“ не може да се каже същото. Тя е излязла във в. „Будилник“, г. I, бр. 3 от 20 май 1873 г. без подпис, а за пръв път е препечатана от З. Стоянов¹ като Ботево произведение. За тази песен Ал. Бурмов казва, че „е написана под влиянието на народната песен“² и посочва за сравнение песен № 265 от Сборника на братя Миладинови, както и други варианти на същата песен, обнародвани от В. Чолаков (Български народен сборник. Болград, 1872. с. 95) и от Н. Чехларов (СбНУ, кн. XXVI, 1912, с. 275—176).³ За същата песен Ив. Бурин справедливо отбелязва, че „тука вече можем да говорим за почти сурово използване на народните песни“⁴. Той посочва като нейна родна сестра народната песен „Тънка Янка, млада Янка. . .“⁵ и заключава, че „Ботев си е припомнял тъкмо тая песен, когато е писал своята“⁶. За нея Ив. Бурин смята, че стои по-долу от посочената от него като образец народна песен: „Трябва да се признае, че в „Песен на букурешките български ергени“ ученикът не е надминал, дори не е достигнал народната песен — своята учителка“. Ив. Бурин не се и съмнява в авторството на Ботев.⁷

Посочените от Ив. Бурин народни песни действително са варианти на същата песен, която Ботев е използвал. Ние смятаме обаче, че Ботев е познавал друг вариант на тази народна песен, който именно е обнародвал, като го е снабдил с ироничното заглавие „Песен на букурешките български ергене“. От дадената от Ботев бележка към песента става ясно, че е имал за цел да закачи и подиграе като стари ергени своите съвременници Т. Шишков (занимавал се е с народни песни и ги печатал), Д. Войников, Ив. Мънзов, В. Д. Стоянов, В. Друмев и Х. Д.

¹ Срв. Съчинения на Христо Ботев. . . 1888. с. 154.

² Срв. Христо Ботев. Стихотворения, с обширен коментар. . . 1945/1946. с. 112.

³ Срв. Христо Ботев, Съчинения. . . 1948. с. 362—364.

⁴ Срв. Ботев и народния поетичен гений. . . , с. 154.

⁵ Пак там, с. 154.

⁶ Пак там, с. 155.

⁷ Срв. Ив. Бурин. Народната песен — учителка на Ботева и в областта на хумора. — Читалище, г. XXVII, 1948/1949, кн. 4, с. 273.

Н. Паничков заради политическите им убеждения, които са били в разрез с Ботевите революционни идеи.

В „Българския народния песни“¹ на Л. Каравелов намираме записана от Копривщица песента, която може да се смята за действителната основа на отпечатаната от Ботев песен. („Българския народния песни“ са издадени през 1905 г., но в предговора им П. А. Лавров отбелязва, че песните са били предадени от Л. Каравелов за печатане още в 1866 г., но отпечатването им е било забавено.²) Възможно е именно този вариант да е бил известен на Ботев.

Трябва да отбележим, че посочените от Ал. Бурмов и от Ив. Бурин песни се различават от Ботевия текст твърде много, докато двата копривщенски варианта на същата песен, единият, публикуван от Л. Каравелов, а вторият — в Сборник за народни умотворения под заглавие „Аз забравих да се женя...“³, са много близки до Ботевата песен.

Тук ще приведем трите текста за сравнение.

Песен на букурешките български ергене ⁴
(посвещава се на най-младият)

Заборавах да са жена,
Драм-бамба-лумба-драм!
Дор ма чичо не подкани,
Драм-бамба-лумба-драм!	Изтрошила кош гребене;
Пратихме я в черковата, —
Пуста хубост, пуста гиздост!
5 „Ожени са чичовото,
Та си земи сляпа Райка,
Тамам мома на сто години,
А ти ерген сто и двайсет“.	20 Поповете онемеле,
Калугере ослепеле!
Вов неделя ни венчаха,
Вов понеделник е родила:
Едно дете, мъжко дете,
10 Послушах го, заженях са,
Изпроводиш сватовете,
Сватовете, кумовете,
Земахме си невестата,
Пратихме я на бял-Дунав
Да са мие, да са трие,	25 Със опинци, със царвулци,
Със остентъ пред волове;
Зъбите му като тесли,
Въшките му като прасци,
Гнидите му като телци.
15 Да са реши, да са щипе.
Изтръкала кола хума,	30 Погледнах го, почудих са,
А то викна, та ми запя:
Таралити-трамба-ламба!

В Българския народния песни

Забуравих да са жена
Дор ма чичо не подкани:
Ожени са, синко Неде,
Дорде си си млад и зелен	Още девет не омиа.
Аз ѝ купих кола сапун,
5 Бяла брада до пойесат,
А мустаки до ушите.
Та си земи сляпа Райка,
Таман мома на сто години,
А ти йерген сто и двайсет.	15 Кола сапун, кош гребене,
Заведух я на бял Дунав
Да са мийе, да са трийе,
Изтръкала кола сапун,
Изтрошила кош гребене,
10 Послушах го, заженях са,
И си узех сляпа Райка,
Девет години не опрана,	20 Размътила бели Дунав.
Преведух я през гората,
Сухо дръво лист пуснало,
А сурово завянало;
Заведух я в черковата,

¹ Срв. Българския народния песни, Собранныя Любенем Каравеловым, изданныя под наблюдением П. А. Лаврова. М., 1905. с. 139.

² Срв. Българския народния песни. . . с. 163.

³ Срв. СбНУ, XLVI, с. 279.

⁴ Срв. Христо Ботев, Съчинения, автентично издание. . . 1950. с. 116, 117.

- 25 Изтрошила праговете,
Гиди хубос, гиди гиздос!
Поповете онемеле,
Калугере ослепеле,
Вов неделя са венчала,
30 Вов понделник ѝе родила

- Йедно дете, мъжко дете,
Със упинци, със цървулци,
Със остенат пред волове.
Зъбите му, като тесли,
35 Въшките му, като телци,
Гнидите му, като прасци.

В Сборник за народни умотворения

- Аз забравих да са жена,
драм, бамба-лумба, драм,
дур ма чичо не поткани:
„Оженй са, чичовото,
5 та си земй бѣла Рада —
таман мома на сто годѣн,
а ти ергѣн сто и двайсет!“
Послушах го, ожених са,
Драм, бамба-лумба, драм!
10 Изпроводи х сватовете,
сватовете, кумовете,
драм, бамба-лумба, драм!
Зимахме си невѣстата,
пратихме я на бел Дунаф,
15 да са мийе, да са трийе,
да са рѣши, да са чѣше,
драм, бамба-лумба, драм!

- Истркала кола ѝма,
изтрошила кош грѣбене,
20 драм, бамба-лумба, драм.
Пратихме я ф черковата.
Пуста убос пуста гиздос —
поповете онемѣле,
калугере ослепѣле,
25 драм, бамба-лумба, драм!
Ф недѣля ги венчаха,
въф понделник е родила
едно детѣ, мъшко детѣ,
със навѣще, със царвѣле,
30 със остѣна пред волове;
зъбите му куту тесли,
въшките му куту прасци,
гнидите му куту телци!

От направеното сравнение личи ясно голямата близост, дори съвпадането на печатаната от Ботев „Песен на букурешките български ергене“ с копривщненските варианти на народната песен. Текстуралните различия са незначителни и те не променят нито по съдържание, нито по идея народната песен. Те се състоят в следното: 1. Рефренът „драм, бамба-лумба, драм“ не намираме в Каравеловия запис, обаче във втория копривщненски вариант той съществува. У Ботев рефренът е след първи и трети стих, а във втория копривщненски вариант — след стиховете 1, 8, 11, 16, 19 и 24. 2. Не намираме у Ботев някои от стиховете от Каравеловия запис (4—6, 11—15, 20—23, 25), които не съществуват и във втория копривщненски вариант. 3. Няколко стиха от Ботевата песен срещахме само във втория копривщненски вариант, но не и в Каравеловия запис (10, 11, 12 у Ботев). 4. Последните три стиха от Ботевата песен ги няма в нито един от копривщненските варианти. Възможно е те да са прибавени от самия Ботев. 5. Съществуват незначителни лексикални различия между Ботевата песен и двата копривщненски варианта, а именно:

у Ботев		В I копривщненски вариант	Във II копривщненски вариант
(стих 25) <i>опинци</i>	(32) <i>опинци</i>	(29) навѣще	
<i>царвулци</i>	<i>царвулци</i>	царвѣле	
(стих 18) <i>пратихме</i>	(24) <i>заведух</i>	(14) <i>пратихме</i>	
(стих 19) <i>пуста. . . пуста</i>	(26) <i>гиди. . . гиди</i>	(22) <i>пуста. . . пуста</i>	
(стих 22) <i>ни венчаха</i>	(29) <i>са венчала</i>	(26) <i>ги венчаха</i>	
(стих 15) <i>са щипе</i>		(16) <i>са чеше</i>	

От направените сравнения става ясно, че текстуралните и лексикалните различия между Ботевата песен и народната песен в нейните два копривщненски варианта са твърде незначителни. Вероятно те не са внесени от Ботев, а той е отпечатал народната песен във варианта, който е знаел. Следователно имаме основание да твърдим, че „Песен на букурешките български ергене“ не е Ботево произведение, а позната на Ботев хумористична народна песен, изпъл-

звана от него само за да осмее своите противници, към които я отправя. Поради това ние смятаме, че отпечатването на песента в съчиненията на Ботев като негово лично творчество е неуместно.

И двата разгледани случая, преработката на народната песен от Ботев в епитафия „На № 9“ и отпечатването на народната песен под заглавие „Песен на букурешките български ергене“, ни говорят за тясната връзка на Ботевата поезия с народната песен, която той изпълзува по различни начини според поставената си цел.

Надяваме се, че тази наша бележка ще хвърли известна светлина върху един неразрешен въпрос от литературното наследство на Хр. Ботев.

ПИОНЕР НА РУСКОТО КУЛТУРНО ПРОНИКВАНЕ МЕЖДУ ЮЖНИТЕ СЛАВЯНИ

Боню Ангелов

В науката е добре известна голямата материална и политическа помощ, оказвана от руската държава и църква на балканските народи през продължителното и тежко за тях робство под турците. Тази помощ е имала големи размери и за българския народ, по нашите земи са били изпращани и донасяни от руски или български пратеници много печатни книги и църковни утвари. Нерядко помощта се е изразявала и парично. В наши обществени книгохранилища вече са събрани доста руски книги, донесени още преди Освобождението, а други се намират в частни ръце или са пръснати по малки църкви и манастири, сиреч застрашени са от изчезване. А за нас е особено важно да запазим всички свидетелства за културните контакти между българския и руския народ през вековете и особено през вековете на петвековното робство. Всеки нов факт подчертава все повече общата оценка за дълбоките исторически корени на дружбата между двата братски народа. Време е вече да се съберат и издадат в една книга всички вести за проникнали в миналото и запазени днес у нас руски книги (печатни и ръкописни, но главно печатни). Това ще бъде хубав паметник на вековната наша културна общност.

Неотдавна в Библиотеката при БАН постъпиха няколко стари руски печатни книги. Разбира се, книгите имат религиозно съдържание (апостол, псалтир, пролог, миней). Повечето от тях са от края на XVIII в. — 1793 г. По допълнителните бели листове или по полето на листовите са оставени приписки от XVIII—XIX в. Безспорно измежду всички тия книги най-ценна книга е апостолът или по-точно Деяния на апостолите. Най-ценна по две причини: първо, че е най-старинна измежду останалите, печатана е през XVII в., и, второ, че съдържа една дълга дарителна приписка от кюстендилския, наричан още кратовски и щипски митрополит Михаил. В същност именно тази приписка е, която определя стойността на книгата.

Митрополит Михаил е колоритна личност в живота на южните славяни през XVII в. За него в нашата научна литература малко е писано, главно от акад. Йордан Иванов (вж. Северна Македония. С., 1906. с. 266—269; Български старини из Македония. С., 1931. с. 153—154). Въз основа на познатите исторически вести, най-вече документи, свързани пряко с Михаил и съхранявани в Москва, Йордан Иванов намира, че „все пак неговият живот ще ни осветли поне някои страни от състоянието на духовенството през средата на турската робия“. Тия автобиографични бележки, приписки по подарявани книги и послания — до руския император Алексей Михайлович, може да бъдат използвани за написване на едно по-цялостно проучване за митрополит Михаил, каквото у нас няма, а в настоящата статия желая само да оповестя непозната досега ценна вест, оставена от него.